

Относно Възможността за отказ от наследство от ненавършили пълнолетие деца¹

On the Possibility of Minor Children to Waive of Succession

Иван Цветанов, Николай Вл. Николов²

SUMMARY

The study tries to answer to a debatable Succession law question whether it is possible for minor children to waive of succession. It discusses the different opinions in the case law and the legal doctrine and analyses in-depth some of the related notions. Thus, it goes through the legal essence of the waiver of rights as a unilateral will expression and an independent right. In addition, it focusses the legal nature and content of the right of inheritance, as well. The waiver of succession – as a power in the structure of the

¹ Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целевата субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ – 22/2021.

² Доцент, доктор Иван Цветанов е преподавател по семейно и наследствено право в ЮФ на УНСС, e-mail: iivanov@unwe.bg (Assoc. Prof., Dr. Jur. Ivan Tsvetanov is a lecturer in Family and Succession law at the University of National and World Economy, email iivanov@unwe.bg), Николай Николов е докторант в ЮФ на УНСС, e-mail: lawyernikolov606@abv.bg (Nikolay Nikolov is a doctoral candidate at the University of National and World Economy, e-mail: lawyernikolov606@abv.bg).

right of inheritance – is comparable with the abandonment of rights in the terms of Art. 130, para. 4 of the Family Code. The provision of Art. 61, para. 2 of the Succession Act (SA), which does not prohibit the legally incapacitated persons from renouncing an inheritance but regulates the manner of its acceptance.

The conclusion from the conducted research shows that the minor children could relinquish of a succession. However, this raises another issue addressed in the article – what is the relevant Procedure for the minor children to make a waiver of succession; whether the procedure under Art. 51 SA is applicable to legally incapacitated persons and is it possible for the creditors of the heir to cancel a waiver of succession by the order of art. 56 SA.

KEY WORDS

Succession Law; Right of Inheritance; Waiver of Succession; Minor Children; Legally Incapacitated Persons; Abandonment of Right

Въведение

Със свое разпореждане от 10.03.2021 г.³ председателят на Върховния касационен съд (ВКС) е разпоредил да се образува тълкувателно дело (м. г.) № 1/2021 г. по описа на ВКС, Гражданска колегия, за приемане на тълкувателно решение по следния въпрос: **допустимо ли е ненавършило пълнолетие дете да направи отказ от наследство и представлява ли той отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК**⁴. Така формулираният материалноправен въпрос е провокирал интереса на правната общност у нас и преди об-

³ Председател на ВКС, Разпореждане, [онлайн] <http://www.vks.bg/talkuvatelni-dela-osgk.html> [достъпно на 15.03.2021].

⁴ С разпореждане от 21.07.2021 г. председателят на ВКС допълни цитираното тълкувателно дело с още един въпрос, който няма да бъде предмет на обсъждане в настоящата статия, тъй като излиза извън обхвата на заложената тема.

разуването на т. г. № 1/2021 г. В българската наследственоправна литература няма единно становище дали децата могат да извършват отказ от наследство. Съдебната практика също „претърпява метаморфоза“ относно произнасянето по такъв тип казуси, което всъщност довежда до образуването на посоченото тълкувателно дело. Въпросът провокира изследователския интерес и на авторите на настоящите редове, които чрез тази статия ще се опитат да систематизират почти всички аспекти не само на поставената тема, но и редица въпроси, които биха могли да възникнат при разрешаването в една или друга насока.

I. Законът

В глава четвърта от **Закона за наследството (ЗН)**⁵, посветена на приемането и отказа от наследство, не се открива правна норма, от която може да се извлече категоричен извод, че ненавършилите пълнолетие деца могат или не могат да правят отказ от наследство. Единствено в разпоредбата на чл. 61, ал. 2 ЗН се споменават недееспособните⁶, които по силата на посочената разпоредба приемат наследството само по опис. В тази връзка съвсем основателно е да се постави въпросът означава ли това, че недееспособните не могат да правят отказ от наследство, т.е. че те са длъжни винаги да приемат наследството (разбира се по опис).

Изрично в тълкувателния въпрос е посочена разпоредбата на **чл. 130, ал. 4 от Семейния кодекс (СК)**⁷, която предвижда, че **гарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения от ненавършило пълнолетие дете са нищожни. По изключение обезпечаване на чужди задължения чрез залог или ипотека**

⁵ Обн., ДВ, бр. 22 от 29 януари 1949 г., посл. изм., ДВ, бр. 47 от 23 юни 2009 г.

⁶ Според нас понятието недееспособни обединява както ненавършилите пълнолетие, така и поставените под запрещение лица.

⁷ Обн., ДВ, бр. 47 от 23 юни 2009 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 103 от 4 декември 2020 г.

може да се извърши по реда на ал. 3 при нужда или очевидна полза за детето или при извънредни нужди на семейството. Въпросът, който тук се налага, е дали евентуално извършен отказ от наследство от недееспособен е нищожен поради това, че отказът от наследство представлява отказ от права.

II. Становищата в съдебната практика

Преди постановяването на Определение № 180/30.10.2019 г. по ч. гр. г. № 3644/2019 г. на ВКС, I г. о. в съдебната практика преобладаваше становището, че отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие лице, е нищожен на основание чл. 130, ал. 4 СК⁸. Съдебните състави приемаха, че отказът от наследство попада под понятието отказ от права, с оглед неговата същност на съвкупност от права, задължения и фактически отношения. Друг аргумент, изтъкван тогава от юриспруденцията, набляга на изчерпателния характер на разпоредбата на чл. 130, ал. 3 СК, която не предвижда правомощие за съда да извърши преценка дали отказ от наследство ще е в интерес на ненавършило пълнолетие дете. Поради това отказът от наследство всъщност е регламентиран от разпоредбата на чл. 130, ал. 4 СК, която не предвижда изключения по отношение на него.

Съвсем основателно посочената практика на съдилищата можеше да се приеме за константна до постановяване на Определение № 180/30.10.2019 г. по ч. гр. г. № 3644/2019 г. на ВКС, I г. о. В последното е застъпено противоположното на

⁸ Вж. Решение № 26 от 28.02.2017 г. на РС – Поморие по гр. г. № 184/2016 г., Решение № 195 от 9.02.2018 г. на РС – Плевен по гр. г. № 3578/2017 г., Решение № 228 от 11.06.2014 г. на ОС – Кюстендил по в. гр. г. № 136/2014 г., Решение № 374 от 5.12.2018 г. на ОС – София по в. гр. г. № 406/2018 г., Решение № 1805 от 6.11.2015 г. на СГС по т. г. № 1523/2012 г. и гр. ВКС също е застава на същото становище в мотивите на своите съдебни актове – Вж. Определение № 615 от 26.10.2011 г. на ВКС по ч. гр. г. № 584/2011 г., IV г. о., Решение № 789 от 27.10.2009 г. на ВКС по гр. г. № 1855/2008 г., III г. о.

горепосоченото становище. Възприема се, че отказът от наследство е допустимо да бъде извършен от ненавършило пълнолетие дете, тъй като не представлява отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК. За да достигне до този извод, съставът на ВКС е анализирал правото на наследяване като правилно е посочил, че със смъртта на едно лице неговите наследници получават възможността да приемат наследството или да се откажат от него. До момента на извършване на избора наследниците не придобиват конкретни имуществени права върху наследствената маса, поради което отказът от наследство не представлява отказ от конкретни имуществени права. Друг аргумент, който се изтъква, е свързан с хипотезата, в която в наследството няма активи, а само пасиви. В този случай с приемането на наследството въобще не се придобиват конкретни права, а само задължения, което не е в интерес на ненавършилия пълнолетие. На базата на посоченото в цитираното определение се прави изводът, че „отказът от наследство не представлява изявление за отказ от конкретни права, а отказ от предоставена от закона възможност за придобиване на такива, по отношение на него разпоредбата на чл. 130, ал. 4 СК не намира приложение. Още повече тази разпоредба не следва да се тълкува разширително“. Възприето е, че отказът от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, не може да бъде оставен единствено на волята на законовия му представител или попечител. С цел защита на интересите на детето такъв отказ е нужно да бъде преценяван по реда на чл. 130, ал. 3 СК, от компетентния съд независимо, че той не е посочен изрично в цитираната разпоредба. Преценката, която следва да извърши съдът, се характеризира със съпоставяне на пасива и актива на наследството, подобно на преценката, която би извършило пълнолетно лице, което е призовано към наследяване.

Може да се обобщи, че според цитираното определение отказът от наследство на ненавършило пълнолетие лице ще бъде допустим след извършена преценка от съда по реда на чл. 130, ал. 3 СК, при която се установи, че той е в интерес

на гетето, т.е. наследството „не е добро“, тъй като пасивите в наследствената маса надхвърлят актива⁹.

Определение № 180/30.10.2019 г. по ч. гр. г. № 3644/2019 г. на ВКС, I г. о. е обект на критика в съдебната практика. То е обсъдено в Определение № 160/5.10.2020 по ч. гр. г. № 2612/2020 г. на ВКС, II г. о.¹⁰ Съставът на ВКС от II г. о. е подложил на критичен анализ аргументите за приложното поле на чл. 130, ал. 3 и ал. 4 СК, като приема, че разпоредбите имат императивен характер и тяхното разширително тълкуване е недопустимо. Следователно посоченото изброяването в тях е изчерпателно, а за отказа от наследство не е приложима разпоредбата на чл. 130, ал. 3 СК. Съставът на ВКС от II г. о. е анализирал правната същност на този акт, като е възприел, че той представлява „...едностранен еднократен формален писмен акт, с който се погасява правото на лицето да приеме наследството, т.е. по естеството си той е отказ от правото да се придобие наследството, оставено от съответния наследодател“. Като стъпва на тази постановка, съдът е стигнал до извода, че това представлява отказ от права и попада в приложното поле на чл. 130, ал. 4 СК, поради което е нищожен.

На основата на двете цитирани определения, които решават противоположно даден правен въпрос, с Определение № 133 от 9.11.2020 г. на ВКС по ч. гр. г. № 3326/2020 г., II г. о.

⁹ В теорията основателно се критикуват част от мотивите, изразени в Определение № 180/30.10.2019 г. по ч. гр. г. № 3644/2019 г. на ВКС, I г. о. – виж В. Петров. Могат ли децата да се отказват от наследство? *Прегизвикай правото*, 01.03.2020 [онлайн] <https://www.challengingthelaw.com/semeino-i-nasledstveno-pravo/otkaz-ot-nasledstvo-ot-dete/> [гостъпно на 10.06.2021]. Коректно е да се поясни, че авторът подлага на критичен анализ част от аргументите [1) относно възможността в наследството да има само задължения и 2) приложението на чл. 130 ал. 3 СК към отказа от наследство] в посоченото определение, но също е застъпник на тезата, че отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е допустим.

¹⁰ Вж. също Определение № 680 от 22.02.2021 г. на ОС – Варна по в. ч. гр. г. № 377/2021 г. Коректно е да се посочи, че някои съдебни състави споделят аргументите на Определение № 180/30.10.2019 г. по ч. гр. г. № 3644/2019 г. на ВКС, I г. о. – Например Определение № 454 от 5.02.2020 г. на ОС – Бургас по в. ч. гр. г. № 267/2020 г.

е предложено образуване на тълкувателно дело относно възможността ненавършилите пълнолетие деца да се отказват от наследство. Искането е прието за допустимо и Председателят на ВКС е разпоредил образуването на т. г. № 1/2021 г. на 10.03.2021 г. След образуване на т. г. № 1/2021 г. практиката продължава да бъде разединена по въпроса за възможността ненавършилите пълнолетие деца да извършват отказ от наследство. Част от съставите продължават да приемат, че отказ от наследство, извършен от ненавършили пълнолетие деца е нищожен, тъй като попада в приложното поле на чл. 130, ал. 4 СК¹¹, а според други това не е отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК¹².

III. Становищата в правната доктрина

В правната доктрина въпросът относно допустимостта на отказа от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е дискуссионен. Съществуват редица нюанси, а и аргументи, в мненията на различните учени по въпроса дали ненавършили пълнолетие деца могат да се отказват от наследство¹³. Становищата могат да се обособят в две големи групи.

1. В първата група¹⁴ се приема виждането, че **отказ от наследство, извършен от малолетен или непълнолетен, е недопустим**. Като основен аргумент се посочва, че

¹¹ Вж. Решение № 260265 от 16.06.2021 г. на ОС – Пловдив по т. г. № 792/2019 г., Определение № 263973 от 29.04.2021 г. на РС – Варна по ч. гр. г. № 1899/2021 г., Определение № 260336 от 12.03.2021 г. на ОС – Стара Загора по в. ч. гр. г. № 1092/2021 г.

¹² Определение № 260305 от 21.05.2021 г. на ОС – Враца по в. ч. гр. г. № 186/2021 г.

¹³ Подробен преглед на различните мнения в доктрината – виж при В. Петров. За отказа от наследство от деца, *Собственост и право*, 6 (2021), в *ЕПИ*, [онлайн] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=966554> [достъпно на 15.06.2021].

¹⁴ А. Станева. Отказ от наследство от ненавършило пълнолетие лице. *Собственост и право*, 7 (2014), в *ЕПИ*, [online] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=767857> [достъп на 10.06.2021]; Ц. Петкова, А. Тонев. Някои

същият акт представлява отказ от правото на наследяване, което е отказ от право по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК. В разпоредба са изброени изчерпателно сделки, които по преценка на законодателя са неблагоприятни за детето, защото довеждат до загуба на имуществени блага. За ненавършилите пълнолетие деца е предвидена единствено възможността за приемане на наследството по опис по аргумент от чл. 61, ал. 2 ЗН. Приемане на наследството по опис е достатъчна гаранция, която охранява интересите на детето, поради ограничената отговорност на наследника за дълговете на наследодателя.

2. Второто становище¹⁵, около което се обединяват част от правните изследователи, **допуска ненавършилите пълнолетие деца да извършват отказ от наследство.**

противоречия в практиката на съдилищата относно приемането на наследство от ненавършили пълнолетие лица. *Собственост и право*, 3 (2013), в ЕПИ [online] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=731945> [гостъпно на 15.06.2021]; В. Петров. *Приемане на наследство*. София, Сиби, 2014, с. 122 и бележките пог линия; Е. Матеева. *Семейно право на РБ*. Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 451; В. Тодорова. Гл. 9, § V, т. 4. *Забранени разпоредителни сделки с имущество на детето*. Ц. Цанкова, М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балева, Б. Дечева, В. Мичева. *Семеен кодекс. Приложен коментар*. София, Труд и право, 2015, с. 439; Г. Боянов. *Основи на гражданското право*. София, Авалон, 2011 г., с. 460.

¹⁵ При действащия сега СК тезата има немалко застъпници – вж. В. Петров. § 22. Допустим ли е отказ от наследство от ненавършило пълнолетие лице? *С. Ставру, В. Петров. Дискусии в наследственото право. Книга I*. София, Феней, 2013, с. 395 и сл.; М. Марков. Приемане и отказ от наследство от недееспособен наследник. *Съвременно право*, 6 (2013), с. 33; М. Марков. Гл. 4, § 3, т. 3.1.2. Способност. Ц. Цанкова, Е. Матеева, М. Марков, В. Петров, Д. Танев, И. Георгиев. *Закон за наследството. Научноприложен коментар*. София, Труд и право, 2016, с. 606; А. Димитрова. По някои въпроси на (не) приемането на наследство от ненавършили пълнолетие лица. *Научни трудове на Русенския университет*, 54, 7 (2015), с. 52; М. Малчев. Допустимо ли е непълнолетен да направи отказ от наследство и представлява ли това отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 от Семейния кодекс? *Собственост и право*, 3 (2021), в ЕПИ [online] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=960971> [гостъп на 15.06.2021]; Х. Тасев. *Българско наследствено право, 13-то прер. и доп. изд.* София, Нова звезда, 2020, с. 129; В. Петров. *Отмяна на отказа от наследство от кредиторите на наследника*. София, Сиела, 2016, с. 40 – 46; К. Аспарухова. *Наследяване по закон*. София, Сиела, 2012, с. 146. Мнението се е споделяло при действието

В това становище се изтъква, че правото на наследяване се характеризира с особен опционен характер. В него се съдържа две правомощия – „да се приеме“ или „да се откаже наследството“, поради което отказът от наследство представлява упражняване на правото на наследяване, а не отказ от него. При това при него не се изгубват имуществени блага, тъй като, преди да бъде упражнено правото на наследяване, титулярят му още не е придобил качеството наследник и не притежава наследството или идеална част от него. Посочва се, че е възможно наследството да не съдържа актив, а само пасив, поради което не може да се говори за отказ от права.

Становищата на авторите, които приемат, че е допустим отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, могат да се обособят в две подгрупи според виждането им как следва да бъде извършван този отказ. Част от тях приемат, че отказът може да се извърши направо чрез законния представител или със съдействие на попечителя поради факта, че в законодателството не е предвидена изрично процедура, при която се извършва преценка дали отказът е в интерес на детето. Разпоредбата на чл. 130, ал. 3 СК е императивна и предвижда изчерпателно изброяване¹⁶. Други автори са на мнение, че отказът от наследство, извършван от ненавършили пълнолетие деца, се извършва само с предварително разрешение на районния съд¹⁷.

на отменения СК от 1968 г. – М. Хинов. *Приемане и отказ при наследяването*. София, Наука и изкуство, 1977, с. 53 и при действието на ЗН (отм.) – Д. Тончев. *Коментар върху Закона за наследството. т. IV, 2-ро издание*. София, Т. Т. Драгиев и сие, 1926, с. 112 – 113; П. Венедиков. *Система на Българското наследствено право. Трето допълнено издание*. София, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2019, с. 247 – 248, с. 263 Застъпници на тезата има и в чуждата литература – М. Планиол. *Елементарно ръководство по гражданско право. Наследявания*. София, НП „Витоша“, 1921, с. 106 – 107.

¹⁶ Например Марков (2013), с. 36 – 37; Петров (2021а), също и Петров (2020).

¹⁷ Тасев (2020), с. 129; Петров (2016), с. 45 – 46; Аспарухова (2012), с. 146. Застъпено е и виждането, че отказът от наследство, ако бъде осъществяван от ненавършил пълнолетие, ще подлежи на преценка по реда на чл. 130, ал. 3 СК, ако в наследството се съдържат права върху недвижими имоти, движими вещи, правата върху които се прехвърлят чрез формална сделка, влогове и ценни книги – вж. Малчев (2021).

IV. Нашето становище

Според авторите на тези редове за правилния отговор на поставения тълкувателен въпрос трябва да се анализират по-подробно някои правни явления и да се очертаят някои отграничения. Така например, за да се изясни съотношението между отказа от наследство и отказа от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК, трябва да се отговори на въпроса що е отказ от права. Необходимо е да се изследва правото на наследяване и неговите правомощия, едно от които е именно отказът от наследство.

1. Правна същност на отказа от субективно право

1.1. Отказът от субективно право може да се определи като едностранна сделка на разпореждане, т.е. като волеизявление на титуляря на субективното право. Правните последици, които поражда това волеизявление се характеризират с излизане на субективното право от правната сфера на неговия титуляр¹⁸, като то се прекратява. Предмет на отказа може да бъде само възникнало вече субективно право. Отказ от бъдещи права и права, поставени под отлагателно условие, е нищожен, тъй като те още не са възникнали¹⁹. За да възникне правото на отказ, е необходимо да е налице съществуващо субективно право. В противен случай субектът няма да има от какво да се откаже. При бъдещите права и при правата под отлагателно условие не можем да говорим за права в строгия правен смисъл, защото последните ще възникнат в един бъдещ момент или при събъждане на определено условие. В тази връзка отказът като възможност, не може да възникне, преди да е започнал да съществува предметът, към който е насочен.

1.2. В теорията няма единодушие относно характера на отказа от субективно право. Според едното застъпвано ста-

¹⁸ Така В. Дацов. *Отказът от субективни права*. София, Сиби, 2020, с. 31.

¹⁹ *Ibid.*, с. 41.

новище отказът представлява част от съдържанието на самото субективно право²⁰. Някои автори разглеждат отказа от право като елемент от правоспособността²¹. Друго виждане, към което ние се присъединяваме, разглежда отказа от субективно право като потестативно право, различно от субективното право, което е предмет на отказ²².

1.3. Отказът от право не може да се възприеме като част от съдържанието на субективното право. Двете съществуват в неразривна връзка, но тя е по линията „право – предмет“ и не представлява връзка от вида „право – част от право (правомощие)“. Субективното право е само предмет на извършвания отказ и е логически немислимо да се слага знак на равенство между отказа и правото, от което се извършва отказът. Аргументът, който се привежда в теорията²³, е, че разбирането на отказа от субективно право като част от съдържанието на самото право, би довело до извод, че не съществуват прости права. Съдържанието на субективното право се характеризира със специфични възможности, които са различни за различните права. Обемът им се определя от специфичните възможности, които ги диференцират от останалите права и им придават правен облик. Субективните права не притежават универсално съдържание, което да е налице при всяко от тях. Противното би означавало, че правата, от които не е възможен отказ, са „непълноценни“, „ограничени“ права или въобще не представляват субективни права, поради факта, че не притежават характерното за тях съдържание. Дори авторите, които застъпват становището, че отказът е част от съдържанието на субективното право, не са напълно убедени в тезата си и на места приемат, че той е самостоятелно субективно право²⁴. От друга страна,

²⁰ С. Ставру. Отказ от субективно право. *Предизвикай правото*. 27.01.2013 [онлайн] <https://www.challengingthelaw.com/grajdansko-pravo/otkazsubektivno-pravo/> [достъп на 15.06.2021]; Така и Марков (2013), с. 32.

²¹ Петров (2013), с. 393.

²² Дацов (2020), с. 120 в бележките под линия.

²³ *Ibid.*

²⁴ Ставру (2013), в т. 8 от изложението четем: „Вече на няколко места бе отбелязано, че отказът от субективно право сам по себе си е субективно право или най-малкото част, правомощие от субективното право, до което се отнася отказът“.

отказът може да бъде извършен за почти всички субективни права с изключение на такива, за които по естеството си или по предписание на закона не може да бъде извършван отказ²⁵.

Посоченото води до извод, че отказът не представлява някакво универсално правомощие в съдържанието на всяко субективно право, а е самостоятелна възможност, отделно субективно право, упражняването на което не зависи от активното поведение на друг субект извън титуляря на правото.

1.4. Обстоятелството, че отказът от права е възможен по принцип, води до заключение, че абстрактната възможност за отказване от субективни права може да се разглежда и като елемент на правоспособността на субектите²⁶. Правоспособността представлява правно качество, абстрактната възможност на всяко лице да бъде носител на права и задължения²⁷. След като това правно качество съдържа възможността всяко лице да бъде носител на права или задължения, то е логично в съдържанието на правоспособността да е включена и възможността правните субекти да не са носители на права и задължения, т.е. абстрактната възможност на едно лице да се разпорежда с тях или да се отказва от тях. Това схващане не се противопоставя на застъпеното становище, че отказът от право е самостоятелно субективно право. Напротив, между тях има взаимовръзка. Отказът от право като елемент на правоспособността представлява абстрактна възможност, правно качество характерно за правните субекти, докато субективното право на отказ е конкретна възможност, която се поражда при възникнало субективно право, от което може да се извърши отказ. В тази връзка отказът от права е възможно да се разглежда и като елемент от правоспособността, и като конкретно субективно право.

²⁵ Както например не е възможен отказ от родителски права.

²⁶ Повече за това вижгана Петров (2013), с. 393 – 394.

²⁷ М. Павлова. *Гражданско право – обща част*. София, Софи-Р, 2002, с. 234 – 236.

2. Същност на правото на наследяване и съотношението му с отказа от наследство

2.1. Правото на наследяване представлява субективно право, което възниква след смъртта на наследодателя. То може да се определи като непритезателно право²⁸. Последното може да се упражни, без да е нужно определено поведение на или съдействие от трето лице. Чрез упражняване на правото на наследяване настъпва правна промяна в чужда правна сфера. При приемане на наследството от призван към наследяване наследник, спрямо лицата, посочени в следващите редове по чл. 9 ЗН, окончателно се осуетява възможността да приемат или откажат наследството. Обратно, ако призваното към наследяване лице се откаже от наследството, за субектите в следващия ред възниква право на наследяване²⁹. Ако няколко лица от един и същи ред са призвани да наследяват, приемането или отказът на някои от тях има решаващо значение при определяне на размера на наследствения дял.

2.2. В съдържанието на правото на наследяване са включени две алтернативни правомощия, с които наследникът разполага – „да приеме наследството“ или „да се откаже от него“³⁰.

²⁸ А. Станева. Право на наследяване. *Държава и право*, 12 (1990), с. 25 – 27; Петров (2013), с. 395; Марков (2013), с. 29.

²⁹ В теорията не е единно становището кога възниква правото на наследяване за непризованите към наследяване наследници. Преобладава мнението, че правото на наследяване възниква само за призваните към наследяване наследници – вж. бележките по линия при В. Петров. § 4, Правото на наследяване – няколко дискуссионни въпроса. *Проблеми на Българското наследствено право*, София, Нова звезда, 2021, с. 64. Застъпва се и мнението, че правото на наследяване възниква за всички наследници независимо дали са призвани към наследяване, само че за непризованите това право е под условие – така Станева (1990), с. 24; Петров (2016), с. 98 – 99; Петров (2021b), с. 65 – 68. Без да навлизаме в подробности около тази дискусия, считаме, че по-правилно е първото становище.

³⁰ Така Станева (1990), с. 23; Петров (2013), с. 395; Марков (2013), с. 30; Малчев (2021); Петров (2014), с. 109.

Поради това правото на наследяване има особен опционен характер³¹. Титулярият трябва да избере кое от двете правомощия да упражни. При упражняване на едното правомощие се губи възможността да се упражни другото.

2.3. От гореизложеното може да се направи изводът, че отказът от наследство се различава от отказа от субективни права. При правото на наследяване възможността за отказ е част, правомощие в състава на субективното право. Както посочихме, отказът от право е самостоятелно потестативно право, което прекратява субективно право. Следователно **отказът от наследство представлява упражняване на правото на наследяване**. Отказването от наследство няма за пряка цел да прекрати правото на наследяване, а по-скоро да осуети правното очакване да се придобият правата и задълженията от наследствената маса. При отказа от право непосредствената цел на титуляря му е да прекрати неговото съществуване, да се освободи от неговото притежание³². Вярно е, че правото на наследяване се прекратява с упражняването на което и да е от двете правомощия, но това е в резултат от извършения избор от страна на неговия титуляр, а не на изразено съзнателно и целенасочено желание за прекратяване на правото на наследяване³³. Хипотетично би бил възможен отказ от право в същинския смисъл на понятието, ако приемането на наследство беше уредено в закона като самостоятелно субективно право. В обективното наследствено право на Република България приемането на наследството е уредено като несамостоятелно правомощие, което е част от правото на наследяване³⁴. В тази връзка *de lege lata* отказът от **приемане на наследство** би бил нищожен поради невъзможен предмет (чл. 26, ал. 2, предл. 1 ЗЗД). Недопустим е отказ от правомощие, което е част от дадено субективно право³⁵.

³¹ Така Петров (2013), с. 395; Марков (2013), с. 29; Димитрова (2015), с. 52; Малчев (2021).

³² В такъв смисъл Дацов (2020), с. 21.

³³ Марков (2013), с. 33.

³⁴ Марков (2013), с. 30 и с. 33.

³⁵ Дацов (2020), с. 71; Марков (2013), с. 33.

3. Отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК

3.1. Ненавършилите пълнолетие деца са недееспособни или ограничено дееспособни субекти, с изключение на еманципиралите се непълнолетни. Те все още не са достигнали необходимата възраст, за която се смята, че имат достатъчно развити интелектуални и волеви способности, за да могат самостоятелно да извършват правновалидни действия. Поради тази причина в законодателството са предвидени определени условия и забрани във връзка с действията на управление и разпореждане, извършени от техни представители или със съдействието на попечител. Разпоредбата на чл. 130, ал. 4 СК въвежда забрана относно някои действия на разпореждане с имуществото на ненавършили пълнолетие деца. В нея изрично е предвидено, че отказът от права, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е нищожен. Забраната е въведена първоначално в СК от 1968 г., като е възпроизведена в СК от 1985 г. и в сега действащия СК. Разпоредбата има императивен характер и изброяването в нея е изчерпателно и не трябва да се тълкува разширително. Изключителният характер на разпоредбата води до извода, че отказ от права следва да се разбира в посочения смисъл, а именно като едностранна сделка, чрез която се упражнява самостоятелното право на отказ, имащо за последица и цел прекратяване на притежавано субективно право.

3.2. Идеята на ограничението е, че посочените в чл. 130, ал. 4 СК сделки са неблагоприятни за детето, като за разлика от разпоредбата на чл. 130, ал. 3 СК, преценката относно тези действия е извършена директно от законодателя. Сделките, посочени в чл. 130, ал. 4 СК, водят до реално или потенциално изгубване на имуществени блага или до увеличаването на пасива на ненавършилото пълнолетие дете³⁶. Както бе посочено, отказът от наследство не е отказ от право, а представлява упражняване на правото на наследяване. Той не води до изгубване на наследството, защото, преди да се упражни правото на наследяване, лицето, което е негов титуляр, няма качеството наследник. В ЗН е възприета системата на приемане на наследство, а не на автоматичното му придобиване.

³⁶ В този смисъл Марков (2013), с. 34.

В тази връзка, преди изрично да се упражни правомощието за приемане на наследството, титулярят му не придобива качеството наследник или дял от наследството имуществено. Следователно последицата от отказа от наследство се характеризира с неговото непридобиване, а не с изгубването на имуществени блага³⁷. Отказът от наследство не води до загуба на наследствено имущество и не може по дефиниция да се приеме за неблагоприятен спрямо интересите на детето³⁸. Възможно е в наследството да съществуват само пасиви, а лицето да няма интерес да го приеме по опис. Дори да приемем хипотезата, че е възможно в наследството да има укритото имущество, което да надхвърля пасива, отказът от наследство и в този случай не се явява неблагоприятен за детето, защото не утежнява имущественото му състояние. С отказа имуществената сфера на детето не се утежнява – не се увеличава неговият пасив, нито се намалява неговият актив. Следователно той във всеки случай не нарушава интересите на ненавършилите пълнолетие деца и е гаранция за тяхната защита подобно на приемането на наследството по опис.

С оглед на гореизложеното може да се направи изводът, че **отказът от наследство представлява упражняване на правото на наследяване, а не отказът от права по смисъла на чл. 130, ал 4 СК.**

4. Приемане на наследството по опис от ненавършило пълнолетие лице

4.1. Приемането на наследството по опис е една от възможностите пред титуляря на правото на наследяване. Последният може да приеме наследството направо или да го приеме по опис с цел да ограничи отговорността си спрямо кредиторите на наследодателя до размера на получения актив. В някои случаи с цел да се защитят интересите на определени категории субекти в законодателството е предвидено

³⁷ В този смисъл Петров (2013), с. 396.

³⁸ Така Станева (2014). Макар авторът да приема, че изричен отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е недопустим *de lege lata*, прави анализ на евентуалните слабости и несправедливите резултати, до които може да доведе тази забрана.

наследството да бъде приемано от тях задължително само по опис. Според чл. 61, ал. 2 ЗН недееспособните, държавата и обществените организации приемат наследството само по опис.

4.2. Ограничителният характер на разпоредбата и целта, която преследва, води до извод, че тя има императивен характер и не трябва да се тълкува разширително. Именно поради това, виждането, че чл. 61, ал. 2 ЗН предвижда единствено приемане на наследството по опис и следователно отказ от наследство е недопустим, не може да бъде споделено. В чл. 61, ал. 2 ЗН не е предвидена изрична забрана за отказ от наследство от страна на ненавършило пълнолетие дете. Разпоредбата единствено указва начина, по който може да се упражни правомощието за приемане на наследството, а именно по опис. Обратното тълкуване би било в разрез с чл. 17, ал. 1 от Конституцията на Република България, която прокламира, че правото на собственост и наследяване се гарантира и защитава от закона. Щом отказът от наследство е правомощие в състава на правото на наследяване, с приетото тълкуване всъщност се ограничава неговото упражняване, като се подкопава неговата сигурност. Невъзможността да се направи отказ от наследство би означавало да се допусне приемане на наследство да става „автоматично“ при настъпването на смъртта на наследодателя, което е в разрез с приетата от българското наследствено право система на приемане на наследството, а не на автоматично придобиване. Освен това недопустимост на възможността за отказ от наследство би доближило на практика наследяването до задължение, защото щом няма възможност за отказ, детето е длъжно да го приеме по опис, която конструкция не намира опора в закона³⁹. В глава четвърта от ЗН е развит институтът на приемане и отказ на наследство като възможности от съдържанието на правото на наследяване, а не като задължение за наследника. Получаването на

³⁹ За съжаление като че ли частично в съдебната практика се възприема посочената конструкция – вж. Определение № 496 от 27.09.2017 г. по в. гр. д. № 632/2017 г., ОС – Пазарджик, в което се приема, че щом наследството може да се приема само по опис от ненавършили пълнолетие, съдът служебно открива производство по приемане по опис, ако детето бездейства и това може да увреди кредитор.

гял от наследственото имущество следва да е възможност за наследника, а не задължение. Негопустимо е да се натрапва една наследствена маса, без лицето да е изразило воля да я приеме, било то чрез законов представител (настойник) или със съдействието на попечител.

4.3. Приемането на наследството по опис има защитна функция спрямо недееспособните, но това не може да означава, че те нямат интерес да извършват отказ от наследството. Интересът от отказ на наследството може да не е чисто имуществен. Възможно е недееспособният да не иска да придобие качеството титуляр на имуществото на наследодателя поради морално-етични причини⁴⁰ като например⁴¹ лошата репутация на наследодателя или лошите отношения между тях, изострени отношения между наследниците, множество кредитори на наследството и т.н. От една страна, гори приемането по опис да не влошава имущественото състояние на ненавършилия пълнолетие наследник е необходимо да се подчертае, че извършването му може да коства значителни разноски и време за наследника, а от приетото наследство да не може да се извлече никаква облага. От друга, е възможно то да влоши имущественото състояние на наследника. След като наследникът встъпи в задълженията на наследодателя е възможно да бъде привлечен като страна в искови и изпълнителни производства, за които ще трябва да бъдат извършени разноски за адвокатски услуги⁴² и евентуално е вероятно да осъден да заплати разноските на другата страна, за които ще отговаря лично и неограничено⁴³.

V. Някои изводи и отговор на тълкувателния въпрос

Анализът относно възможността ненавършилите пълнолетие деца да извършват отказ от наследство премина през

⁴⁰ Така Петров (2013), с. 396; Марков (2013), с. 35 – 36.

⁴¹ В Петров (2020) се дава за пример за напасан от наследодателя жесток побой върху бъдещия си наследник.

⁴² Така Марков (2013), с. 35 – 36.

⁴³ Така Малчев (2021).

изследване на някои правни институти и понятия, които имат отношение към поставения въпрос. В изложението бяха направени някои заключения, които могат накратко да се систематизират по следния начин.

1. Отказът от субективно право представлява самостоятелно субективно право, чийто предмет е право, от което е възможно да се извърши отказ. Отказът от наследство не представлява самостоятелно субективно право, а е правомощие в състава на правото на наследяване. Целите на отказа от субективно право и отказа от наследство са различни. Отказът от субективно право цели прекратяване на правото, от което се прави отказ, докато отказът от наследство има за цел да осуети придобиване на права, задължения и фактическия отношения от наследствената маса, т.е. отказът от наследство няма за пряка цел прекратяване на правата върху наследственото имущество.

2. С отказа от наследство се упражнява правото на наследяване, а не се извършва отказ от права. Преди упражняване на правото на наследяване лицето не е придобило качеството наследник и не притежава дял от наследството.

3. Отказът от наследство не попада в приложното поле на чл. 130, ал. 4 СК. Под отказ от права по смисъла на посочената разпоредба се разбира упражняване чрез едностранна сделка на субективното право на отказ, с което се прекратява друго субективно право. Сделките, визирани в чл. 130, ал. 4 СК, имат за последица реално или потенциално изгубване на имуществени блага или до увеличаване на пасива, а отказът от наследство не води до изгубване на права или до увеличаване на пасива на недееспособния. Последицата от отказа от наследство е непридобиване на права или задължения от наследствената маса.

4. В законодателството не е налице правна норма, която изрично да забранява недееспособните да извършват отказ от наследство. Задължителното приемане по опис по чл. 61, ал. 1 от ЗН е изискване към упражняване на правомощието приемане на наследството, а при отказ от наследство не е предвидена изрична забрана по отношение на недееспособните и няма пречка те да упражнят правомощието си по отказ от наследство.

5. Ако възприемем, че отказът от наследство, който е извършен от недееспособен, е нищожен, то наследяването би се считало не за субективно право, а за задължение за тази категория субекти.

Така формулираните изводи позволяват на поставения тълкувателен въпрос по горецитираното тълкувателно дело № 1/2021 г. на ВКС да се отговори по следния начин: отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е допустим, тъй като той не представлява отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК.

VI. Някои възникващи въпроси

1. Правото представлява систематически подредена цялост. Разрешаването на даден въпрос по определен начин неминуемо указва влияние на други близки и свързани с него явления. Възможността ненавършило пълнолетие дете да се отказва от наследство не е изключение. Отказът от наследство, извършен от недееспособен, поражда някои въпроси, които са взаимосвързани с разгледаната в изложението проблематика.

2. Логичен е въпросът по какъв ред трябва да се извършва отказването от наследство от ненавършил пълнолетие. Трябва да се направи уточнение, че не се имат предвид случаите, при които ненавършилите пълнолетие деца извършват отказ от наследство чрез лични действия. В тези хипотези отказът ще бъде нищожен, ако е извършен от малолетен или поставен под пълно запрещение (чл. 26, ал. 1, изр. 1, предл. 2 ЗЗД), респективно унищожаем, ако е извършен от непълнолетен или поставен под ограничено запрещение (чл. 27, предл. 1 ЗЗД). Той трябва да бъде извършен от законен представител от името на напълно недееспособното лице или със съдействието на попечител, ако лицето е поставено под ограничено запрещение.

2.1. Възниква основателният въпрос дали това е достатъчно за извършване на валиден отказ от наследство и следва ли отказът от недееспособни да се извършва направо и без

санкция на държавен орган. Както беше посочено, част от представителите на доктрината и съдебната практика споделят становището, че отказът, извършен от дете, подлежи на преценка от съда по реда на чл. 130, ал. 3 СК. Според нас това становище *de lege lata* няма опора. Няма спор, че посочената разпоредба има императивен характер и изброяването в нея е изчерпателно за разлика от разпоредбите от предходните семейни кодекси и ЗАС, които са уреждали същата материя. Следователно редът по чл. 130, ал. 3 СК не може да бъде приложен по аналогия към отказа от наследство, когато се извършва от недееспособни и няма пречка такъв отказ да бъде направен направо⁴⁴ чрез законов представител или със съдействието на попечител.

2.2. С оглед на бъдещото нормиране ще бъде по-целесъобразно и справедливо отказът да подлежи на преценка от съдия. Възможно е законовият представител или попечителят да злоупотребят с предоставените им права и да оцелят ненавършилото пълнолетие дете или да повлияят на преценката му. Не е немислимо законовият представител/попечител да са наследници от следващ ред и да желаят те да придобият наследството. Именно затова *de lege ferenda* е необходимо да се предвиди възможност отказът от наследство, извършен от недееспособен, да подлежи на преценка от съд. Възможни са два подхода – да се допълни разпоредбата на чл. 130, ал. 3 СК, като се предвиди изрично отказът от наследство да се разрешава, ако е в интерес на детето или да се предвиди, че такава преценка се прави от съдията в производството по отказ от наследство по чл. 52 във връзка с чл. 49, ал. 1 ЗН.

3. Когато призовавано към наследяване лице не е упражнило едно от двете правомощия в състава на правото на наследяване за всеки заинтересуван възниква право да поиска от районния съдия да призове наследника и да му определи срок, в който да заяви дали приема наследството, или се отказва от него (чл. 51, ал. 1 ЗН). Ако в дадения преклузивен срок не бъде упражнено правото на наследяване, се губи възможността за приемане на наследството впоследствие според чл. 51, ал. 2

⁴⁴ Така Петров (2021a).

ЗН. В тази връзка няма законова пречка, ако ограничено дееспособен или законов представител не извършат волеизявление за приемане по опис или отказ от наследство да се загуби възможността за приемане на наследство⁴⁵. За да се обозначи това явление в теорията, се използва понятието „мълчалив отказ“⁴⁶. Последният не представлява отказ от права по смисъла по чл. 130, ал. 4 СК, тъй като не е изрично волеизявление, насочено към прекратяване на правото на наследяване, а правните му последици възникват поради бездействие в определен срок. Целта на разпоредбата на чл. 51, ал. 2 ЗН е сигурност и яснота в гражданския оборот поради нуждата да се установи кой ще е титуляр на правата и задължения в наследството, защото ако например има кредитори трябва да е налице яснота срещу кого последните трябва да насочат претенциите си или при делба на наследство – да се установи между кои лица следва да се извърши. Може да се направи извод, че производството по чл. 51 ЗН е приложимо при недееспособни, а при бездействие от тяхна страна в дадения срок се губи възможността да бъде прието наследството.

4. Отказът от наследство има различни последици. Когато наследството е „добро“, но лицето извърши преценка да се откаже от него, могат да се породят неблагоприятни последици за кредиторите на наследника, които се изразяват в невъзможност да се удовлетворят от имуществото му. С цел защита на този интерес в законодателство е предвидена възможност отказът от наследство да бъде отменен⁴⁷ от кре-

⁴⁵ Така Станева (2014); Малчев (2021); В. Петров. § 6. Могат ли недееспособните да приемат наследството с конклюдентни действия. *Проблеми на Българското наследствено право*, Нова звезда, 2021, с. 83 – 84. В съдебната практика мълчаливия отказ от недееспособни също се счита за допустим – вж. Определение № 4 от 07.1.2010 г. на ВКС по ч. т. г. № 610/2009 г., II т. о.; Решение № 242/11.04.2014 г. на РС Ямбол; Решение № 285 от 17.05.2011 г. по г. г. № 940/2011 г. на РС – Горна Оряховица.

⁴⁶ Вж. Станева (2014).

⁴⁷ В разпоредбата на чл. 56, ал. 1 ЗН е използван изразът „искан унищожението“, но трябва да се уточни, че не се имат предвид унищожаване на правна сделка по смисъла на чл. 27 и сл. от ЗЗД. От анализа на института може да се стигне до извода, че искът е с отменителен характер и по-правилно е да се ползва изразът отмяна. Повече по въпроса – Петров (2016), с. 30.

гиторите на наследника, ако имущественото му не е достатъчно за тяхното удовлетворение – чл. 56, ал. 1 ЗН. В тази връзка възниква въпросът възможно ли е отказ от наследство, извършен от недееспособен, да бъде отменен от неговите кредитори? Отговорът на въпроса трябва да е положителен⁴⁸. В разпоредбата на чл. 56 ЗН не е поставено изрично ограничение относно унищожаване на отказ от наследство, извършени от недееспособни. Предвидено е, че кредиторите могат да отменят извършения от наследника отказ, без да се прави спецификация относно субекта, който го е извършил. Следователно в разпоредбата е включена и хипотезата, при която отказът е направен от недееспособни. Фактическият състав за пораждаване на правото по чл. 56, ал. 1 ЗН има обективен характер и не изисква наличие на намерение или знание за увреждане у наследника⁴⁹, поради което е урелевантно дали последният е дееспособен, или не към момента на извършване на отказа от наследство. С оглед на изложеното може да се обобщи, че кредиторите на наследник могат да отменят отказа от наследство независимо, че е извършен от недееспособен.

Цитирани източници

Аспарухова, К. *Наследяване по закон*. София, Сиела, 2012 (Asparuhova, K. *Nasledyavane po zakon*. Sofia, Siela, 2012).

Боянов, Г. *Основи на гражданското право*. София, Авалон, 2011 (Boyanov, G. *Osnovi na grazhdanskoto pravo*. Sofia, Avalon, 2011).

Венедиков, П. *Система на Българското наследствено право. Трето допълнено издание*. София, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2019 (Venedikov, P. *Sistema na Balgarskoto nasledstveno pravo. Treto dopalнено izdanie*. Sofia, IK „Prof. Petko Venedikov“, 2019).

Дацов, В. *Отказът от субективни права*. София, Сиби, 2020 (Datsov, V. *Otkazat ot subektivni prava*. Sofia, Sibi, 2020).

Димитрова, А. По някои въпроси на (не) приемането на наследство от ненавършили пълнолетие лица. *Научни трудове*

⁴⁸ Така Петров (2016), с. 100.

⁴⁹ Така Петров (2016), с. 133 – 138.

на *Русенския университет*, 54, 7 (2015) (Dimitrova, A. Po nyakoi vaprosi na (ne) priemaneto na nasledstvo ot nena-varshili palnoletie litsa. *Nauchni trudove na Rusenskia universitet*, 54, 7 (2015)).

Малчев, М. Допустимо ли е непълнолетен да направи отказ от наследство и представлява ли това отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 от Семейния кодекс? *Собственост и право*, 3 (2021), в *ЕПИ* [онлайн] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=960971> [гостън на 15.06.2021] (Malchev, M. Dopustimo li e nepalnoleten da napravi otkaz ot nasledstvo i predstavlyava li tova otkaz ot prava po smisala na chl. 130, al. 4 ot Semeynia ko-deks? *Sobstvenost i pravo*, 3 (2021), v *EPI* [onlayn] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=960971> [dastap na 15.06.2021]).

Марков, М. Приемане и отказ от наследство от недееспособен наследник. *Съвременно право*, 6 (2013) (Markov, M. Priemanе i otkaz ot nasledstvo ot nedeesposoben naslednik. *Savremennno pravo*, 6 (2013)).

Матеева, Е. *Семейно право на РБ*. Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010 (Mateeva, E. *Semeyno pravo na RB*. Varna, VSU „Chernorizets Hrabar“, 2010).

Павлова, М. *Гражданско право – обща част*. София, Софи-Р, 2002 (Pavlova, M. *Grazhdansko pravo – obshta chast*. Sofia, Sofi-R, 2002).

Петкова, Ц., Тонев, А. Някои противоречия в практиката на съдилищата относно приемането на наследство от ненавършили пълнолетие лица. *Собственост и право*, 3 (2013), в *ЕПИ* [онлайн] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=731945> [гостън на 15.06.2021] (Petkova, Ts., Tonev, A. Nyakoi protivorechia v praktikata na sadilishtata ot-nosno priemaneto na nasledstvo ot nenavarshili palnoletie litsa. *Sobstvenost i pravo*, 3 (2013), v *EPI* [onlayn] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=731945> [15.02.2021]).

Петров, В. За отказа от наследство от деца. *Собственост и право*, 6 (2021), в *ЕПИ* [онлайн] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=966554> [гостън на 15.06.2021] (Petrov, V. Za otkaza ot nasledstvo ot detsa. *Sobstvenost i pravo*, 6 (2021), v *EPI* [onlayn] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=966554> [dostap na 15.06.2021]).

Петров, В. и С. Ставру. *Дискусии в наследственото право. Книга I*. София, Феней, 2013 (Petrov, V. i S. Stavru. *Diskusii v nasledstvenoto pravo. Kniga I*. Sofia, Feneya, 2013).

Петров, В. Мога ли децата да се отказват от наследство? *Прегизвикай правото*. 01.03.2020, [онлайн] <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/otkaz-ot-nasledstvo-ot-dete/> [гостън на 10.06.2021] (Petrov, V. Mogat li detsata da se otkazvat ot nasledstvo? *Predizvikay pravoto*. 01.03.2020, [onlayn] <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/otkaz-ot-nasledstvo-ot-dete/> [достъп на 10.06.2021]).

Петров, В. *Отмяна на отказа от наследство от кредиторите на наследника*. София, Сиела, 2016 (Petrov, V. *Otmuana na otказа ot nasledstvo ot kreditorite na naslednika*. Sofia, Siela, 2016).

Петров, В. *Приемане на наследство*. София, Сиби, 2014 (Petrov, V. *Priemane na nasledstvo*. Sofia, Sibi, 2014).

Петров, В. *Проблеми на Българското наследствено право*. София, Нова звезда, 2021 (Petrov, V. *Problemi na Balgarskoto nasledstveno pravo*. Sofia, Nova zvezda, 2021).

Планиол, М. *Елементарно ръководство по гражданско право. Наследявания*. София, Витоша, 1921 (Planiol, M. *Elementarno rakovodstvo po grazhdansko pravo. Nasledyavania*. Sofia, Vitosha, 1921).

Ставру, С. Отказ от субективно право. *Прегизвикай правото*. 27.01.2013, [онлайн] <https://www.challengingthelaw.com/grajdansko-pravo/otkaz-subektivno-pravo/> [гостън на 15.06.2021] (Stavru, S. Otkaz ot subektivno pravo. *Predizvikay pravoto*. 27.01.2013, [onlayn] <https://www.challengingthelaw.com/grajdansko-pravo/otkaz-subektivno-pravo/>).

Станева, А. Отказ от наследство от ненавършило пълнолетие лице. *Собственост и право*, 7 (2014), в *ЕПИ* [онлайн] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=767857> [гостън на 10.06.2021] (Staneva, A. *Otkaz ot nasledstvo ot nenavarshilo palnoletie litse. Sobstvenost i pravo*, 7 (2014), в *EPI* [onlayn] <http://epi.bg.kenli.nbu.bg:2048/display.php?tid=767857> [достъп на 10.06.2021]).

Станева, А. Право на наследяване. *Държава и право*, 12 (1990) (Staneva, A. Pravo na nasledyavane. *Darzhava i pravo*, 12 (1990)).

Тасев, Х. *Българско наследствено право. 13-то прер. и доп. изд.* София, Нова звезда, 2020 (Tasev, H. *Balgarsko nasledstveno pravo. 13-to prer. i dop. izd.* Sofia, Nova Zvezda, 2020).

Тончев, Д. *Коментар върху Закона за наследството. т. IV, 2-ро изд.* София, Драгиев и сие, 1926 (Tonchev, D. *Komentar varhu Zakona za nasledstvoto. t. IV, 2-ro izd.* Sofia, Dragiev i sie, 1926).

Хинов, М. *Приемане и отказ от наследяване.* София, Наука и изкуство, 1977 (Hinov, M. *Priemane i otkaz ot nasledyavane.* Sofia, Nauka i izkustvo, 1977).

Цанкова Ц. и Е. Матеева, М. Марков, В. Петров, Д. Танев, И. Георгиев. *Закон за наследството. Научноприложен коментар.* София, Труд и право, 2016 (Tsankova Ts. i E. Mateeva, M. Markov, V. Petrov, D. Tanev, I. Georgiev. *Zakon za nasledstvoto. Nauchnoprilozhen komentar.* Sofia, Trud i pravo, 2016).

Цанкова, Ц. и М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балеvsка, Б. Дечева, В. Мичева. *Семеен кодекс. Приложен коментар.* София, Труд и право, 2015 (Tsankova, Ts. i M. Markov, A. Staneva, V. Todorova, V. Petrov, E. Balevska, B. Decheva, V. Micheva. *Semeen kodeks. Prilozhen komentar.* Sofia, Trud i pravo, 2015).